

Petar Havliček

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Ranonovovjekovna povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Varaždinska trgovina krajem 17. stoljeća na temelju *Gradskih računa*

Sažetak:

U članku se obrađuje varaždinska trgovina krajem 17. stoljeća. Istraživanje se temelji na analizi dvaju dokumenta iz Državnog arhiva u Varaždinu. Radi se o računima gradskih primitaka i izdataka za 1688. i 1691. godinu. Kvantitativnom metodom nastoji se preispitati održivost teze o značajnosti varaždinske trgovine u regionalnom kontekstu na kraju 17. stoljeća. S obzirom na robu koja cirkulira na gradskim sajmovima i tržnici, naglasak je na prikazu više vrsta trgovina koje se prema njoj određuju. Donose se podaci o količini, pravcima uvoza i izvoza robe te o njezinoj vrijednosti prema iznosu poreza. Prikazuju se i kategoriziraju trgovci prema vrsti trgovine u kojoj sudjeluju.

Ključne riječi:

Varaždin, 17. stoljeće, trgovina, gradski računi, trgovci

Uvod

Varaždin je u 17. stoljeću bio slobodni i kraljevski grad te je uživao niz povlastica koje su mu omogućile da postane gospodarsko, političko i kulturno središte. Njegov gospodarski oporavak započinje početkom 17. stoljeća kada nastupa razdoblje relativne sigurnosti nakon povlačenja Osmanlija. Tada počinje proces gospodarskog napretka koji se najviše ostvaruje razvojem trgovine i obrta. Trgovina jača tijekom cijelog stoljeća i postaje značajna djelatnost u širem regionalnom kontekstu. Varaždin postaje tržište za robu koja cirkulira na širem području od Austrijskih Nasljednih Zemalja, preko Vojne krajine, sve do Osmanskog Carstva.

Članak se bavi istraživanjem varaždinske trgovine krajem 17. stoljeća na temelju analize dvaju dokumenata iz Državnog arhiva u Varaždinu. Dokumenti su nastali djelovanjem varaždinskog Gradskog magistrata, a svjedoče o trgovini koja se odvijala na gradskoj tržnici i sajmovima. Radi se o računima gradskih primitaka i izdataka za 1688. i 1691. godinu. U izvornom rukopisu računi se nazivaju: *Regestum Prudentis et Circumspecti Domini Caroli Ruez Liberae Regiaeque Civitatis Varasdiensis... pro anno 1688. Factum i Regestum Prudentis et Circumspecti Philippi Kraiachich Senatoris et vagae magistri liberae Regiae Civitatis Varasdinensis Anni 1691.*¹ To su popisi koji dokumentiraju robu koja je dolazila ili odlazila iz Varaždina tijekom godine, popisane po danima i mjesecima. Za svaki dan bilježi se podatak o pojedinoj robi, ponekad i osobi koja je prodaje ili kupuje te iznosu poreza koji se plaćao kao gradska vagarina. Računi su pisani pretežito na hrvatskom jeziku, kajkavskom narječju, dok je protokolarna struktura dokumenta pisana latinskim jezikom. Nastali su kao dio administracije gradske uprave i kao takvi bilježe ukupni godišnji prihod i rashod gradske blagajne. S obzirom na podatke koje pružaju, prigodan su izvor za proučavanje gospodarskih pokazatelja i to primjenom kvantitativne analize.

Cilj istraživanja je utvrditi jesu li održive tvrdnje o značajnosti varaždinske trgovine u regionalnom kontekstu i krajem 17. stoljeća. Zanima nas koje se sve vrste trgovine pojavljuju u varaždinskom kontekstu. Propitat ćemo pravce uvoza i izvoza robe kako bismo preispitali funkcioniranje dosada poznatih trgovačkih pravaca. Primjenom kvantitativnih metoda, nastojat ćemo vidjeti koja je roba bila najviše u opticaju i koja je imala najvišu vrijednost. Na kraju, pokušat ćemo identificirati pojedine trgovce i kategorizirati ih prema vrsti trgovine kojom su se bavili.

Gospodarski razvoj Varaždina u 17. stoljeću

Gospodarski oporavak Varaždina započinje početkom 17. stoljeća. Završetkom Dugog rata (1593.-1606.) počinje razdoblje relativnog mira i sigurnosti na pograničnom prostoru. Takav relativan mir održao se više od pola stoljeća, dok u drugoj polovici i krajem 17. stoljeća nisu ponovno započeli ratovi s Osmanlijama koji su rezultirati njihovim protjerivanjem i teritorijalnim oslobođenjem današnje Slavonije. Tijekom gotovo cijelog 17. stoljeća Varaždin

¹ U daljnjem tekstu koristit ćemo naziv *Gradski račun* ili *račun*.

je dio pograničnog prostora te je njegova gospodarska i vojna uloga znatno vezana za Vojnu krajinu. Prvotno razdoblje gospodarskog oporavka najviše se pokazalo jačanjem trgovine i obrta te izgradnjom urbane infrastrukture.² Na pojačani gospodarski razvoj utjecalo je nekoliko čimbenika koji su samim time omogućili i napredak trgovine. Kada govorimo o pozitivnim čimbenicima gospodarskog razvoja, treba istaknuti vrlo povoljan geografski položaj, povoljnu demografsku sliku, relativnu vojnu sigurnost, različite privilegije i povlastice grada te blizinu Vojne krajine.

Jedan od najvažnijih preduvjeta za gospodarski razvoj geografski je položaj grada. Varaždin se nalazio na tromeđi Hrvatske, Ugarske i Štajerske te na sjecištu dvaju važnih srednjovjekovnih trgovačkih putova – Varaždin-Ptuj-Maribor-Leibnitz-Graz-Beč i Varaždin-Nedelišće-Nagykanizsa-Budim te je imao položaj uz plovnu rijeku Dravu.³ Tako je tijekom srednjeg vijeka Varaždin slovio kao značajni trgovački centar. Kontinuitet toga razvoja nastavit će se i tijekom ranog novog vijeka kada će se na tim pravcima obnoviti trgovačka djelatnost. U tom kontekstu za Varaždin je bila značajna i činjenica da je tijekom 16. i 17. stoljeća došlo do prenošenja trgovine s tzv. ljubljanskog puta⁴ na direktnu prometnu komunikaciju Varaždin-sjevernodalmatinske luke, što je omogućilo da se Varaždin izdigne iznad Ptuja i preuzme većinu njegovih gospodarskih uloga.⁵ Navedeni prometni pravci pokazuju da je grad bio dio regionalne trgovačke mreže koja se prostirala iz smjera zapadne i srednje Europe prema istoku. Pod pojmom istok podrazumijevamo pravce koji vode prema Ugarskoj i Osmanskom Carstvu. Ti pravci su tijekom 17. stoljeća postali vrlo značajni u kontekstu trgovine s Vojnom krajinom i Osmanlijama. Jedan od značajnijih prometnih pravaca vodio je iz Varaždina preko Ludbrega i Koprivnice te se nadovezivao na Đurđevac i Viroviticu koja je bila pod Osmanlijama.⁶ Od drugih značajnih putova treba izdvojiti pravac prema Legradu koji se nastavljao prema Štajerskoj i Osmanskom Carstvu, a isto tako važan je bio i prijelaz Drave kod Drnja koji je dobio na važnosti 1690. godine nakon povlačenja Osmanlija iz Kaniže.⁷

Relativna sigurnost i obnova trgovačkih putova omogućile su i porast stanovništva u gradu i okolici. Tako je poznato da već početkom 17. st. Varaždin broji 600 kuća i prema tome ima najveći broj stanovnika među ostalim hrvatskim slobodnim kraljevskim gradovima.⁸ Procjenjuje se da brojka od 600 kuća treba

² Hrvoje Petrić, „Gospodarstvo na pograničnom području u 17. stoljeću – primjer Koprivnice,” *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 16-17 (2006): 227.

³ Slavko Kapustić, „Nekoliko riječi o organizaciji trgovine s graničarima u Varaždinu 17. stoljeća,” *Zbornik radova FOI-ja 2/3* (1979): 395.

⁴ Ljubljanski put – važni prometni pravac u tranzitnoj trgovini između Ugarske i sjeverne Italije u 16. stoljeću. Na tom pravcu najvažniju ulogu ima trgovačko naselje Ptuj. Pravac je povezivao naselja Maribor i Ljubljanu i vodio je kroz Savinjsku regiju prema sjevernoj Italiji. Bio je najvažniji pravac u tranzitnoj trgovini stoke i poljoprivrednih proizvoda iz Ugarske u sjevernu Italiju; Jože Curk, *Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem: urbanogradbeni oris do začetka 20. stoletja* (Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1991).

⁵ Petrić, „Gospodarstvo na pograničnom području,” 229.

⁶ Isto, 228.

⁷ Isto.

⁸ Kapustić, „Nekoliko riječi o organizaciji trgovine s graničarima,” 395.

značiti otprilike 2500-3000 stanovnika.⁹ Međutim, još uvijek nema konsenzusa oko točnog broja stanovnika. No, iako to pitanje ostaje otvoreno, podatak ipak upućuje na činjenicu da je Varaždin tada najnaseljeniji grad u Trojednoj Kraljevini. Uz relativno dobru naseljenost možemo povezati i faktor relativne sigurnosti od osmanskih vojnih upada. To je osobito prisutno nakon 1606. godine i Mira na Žitvi kada se granica seli s rijeke Česme na rijeku Ilovu.¹⁰ Iako su i nakon toga osmanski pohodi bili prisutni, oni su se odvijali preko Panonske nizine pa tako nisu značajnije utjecali na situaciju u Varaždinu.

U kontekstu vojnih poslova vrlo je značajna povezanost Varaždina i Vojne krajine. Grad je sjedište Varaždinskog generalata te kao takav postaje centar robne razmjene koja se odvijala zbog opskrbe i financiranja vojnika.¹¹ U takvim poslovima osobito je bila važna trgovina suknom koje se koristilo u svakodnevnom životu graničara. Osim toga, Varaždin je bio glavno skladište soli za Međimurje i Slavonsku vojnu krajinu.¹² Iz čega proizlazi da je u 17. stoljeću varaždinska trgovina s Krajinom postala relevantna prije svega jer je povezivala širu trgovačku mrežu koja je dosegala do srednjoeuropskog tržišta.

Nadalje, važno je napomenuti da su za razvoj trgovine značajne bile i različite povlastice koje je grad uživao. Kao slobodni i kraljevski grad u 17. stoljeću Varaždin dobiva nekoliko vrlo bitnih trgovačkih privilegija. Već 1610. godine Hrvatski sabor donosi zaključak prema kojem Varaždin, uz Jastrebarsko, Samobor, zagrebački Gradec i Krapinu, postaje posebni trg za izvozne proizvode (*loca depositionis*) pa je tako onemogućen direktan izvoz proizvoda.¹³ Ovom povlasticom Varaždin uživa određenu pogodnost jer se svi izvozni proizvodi moraju izložiti u gradu, a to omogućuje dolazak stranih trgovaca s različitom robom. Trgovačka se prava proširuju kada 1618. godine kralj Matija II. dodjeljuje Varaždinu privilegij *Niderlagh* kojim se potvrđuje da svi trgovci koji uvoze ili izvoze robu iz Trojedne Kraljevine istu trebaju prvo na nekoliko dana izložiti u Varaždinu.¹⁴ To se pokazalo vrlo povoljnim za gradsku trgovinu jer su građani tako imali pravo prvokupa tih proizvoda, a isto tako došlo je do koncentracije različite robe na jednom mjestu. Uz ove dvije povlastice svakako treba spomenuti i osnivanje varaždinskog trgovačkog ceha. Ulazak u ceh trgovcima omogućuje određene pogodnosti i na različite načine im otvara pristup boljem poslovanju. Tako je varaždinski ceh trgovaca stekao svoja pravila 1629. godine.¹⁵ Međutim, ta su pravila izgorjela u požaru 1665. godine pa je kralj Leopold I. odobrio nova

⁹ Hrvoje Petrić, *Pogranična društva i okoliš, Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću* (Zagreb: Meridijani Samobor, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012), 265.

¹⁰ Petrić, „Gospodarstvo na pograničnom području,“ 231.

¹¹ Kapustić, „Nekoliko riječi o organizaciji trgovine s graničarima,“ 396.

¹² Petrić, „Gospodarstvo na pograničnom području,“ 230.

¹³ Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća* (Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za hrvatsku povijest; Liber, 1980), 742.

¹⁴ Neven Budak, „Pogranična gradska naselja sjeverne Hrvatske u 17. stoljeću,“ *Radovi : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 25/1 (1992): 36.

¹⁵ Petrić, „Gospodarstvo na pograničnom području,“ 230.

1675. godine.¹⁶ Cehovska djelatnost bila je u razvoju tijekom cijelog 17. stoljeća te je doprinijela gospodarskom napretku grada.

Trgovina solju

Trgovina solju općenito je bila jedna od najvažnijih vrsta trgovine. Prije svega, sol je bila vrlo važna namirnica u ljudskoj i životinjskoj prehrani. No, takva vrsta trgovine donosila je dodatan rizik zbog stalnih pljačkaških i vojnih previranja. Velika potražnja soli i rizičnost njezina dobavljanja pokazuju da se radi o vrlo unosnoj trgovini. Tijekom 17. stoljeća sol je bila jedna od najvažnijih vrsta robe koja je cirkulirala na varaždinskom prostoru. Kao što je već spomenuto, Varaždin je u to vrijeme bio glavno skladište soli za Međimurje i Slavonsku vojnu krajinu.¹⁷ Ondje se skladištila i sol koja se dobavljala i prodavala na širem prostoru između Štajerske, Hrvatske, Ugarske i Osmanskog Carstva. Na tom području postojala su dva pravca kojima se ona dobavljala. Jedan pravac uvoza išao je iz Štajerske, točnije iz solane Aussee koja je bila u posjedu štajerskih staleža, čiji je interes bio kontrolirati trgovinu na pograničnom području Drave.¹⁸ Drugi uvozni put išao je iz Ugarske i njime je pristizala tzv. „turska sol” koja se tovarila u Kaniži i vodenim putem dopremala do Varaždina.¹⁹ Navedeni pravci dobavljanja soli pokazuju da se na varaždinskom tržištu moglo naći najmanje dvije vrste soli, što ukazuje na moguću konkurentnost među trgovcima. U borbi za tržište sudjeluju i varaždinski trgovci koji 1676. godine podižu bunu protiv monopola na ausseešku sol koju nameću štajerski staleži. Varaždinski su se trgovci borili za očuvanje „turske soli“ na tržištu i time su nastojali održati pravac trgovine kojim je ona dobavljana. Ishodi ove bune, koja je završila pobjedom varaždinskih trgovaca, upućuju na zaključak da bi navedeni pravci dobavljanja soli trebali funkcionirati i u razdoblju 80-ih i 90-ih godina 17. stoljeća.

Analizom *Gradskih računa* za 1688. i 1691. godinu saznajemo nekoliko važnih podataka koji upotpunjuju dosadašnje spoznaje o varaždinskoj trgovini solju. Prije svega, radi se o kvantitativnim podacima iz kojih doznajemo količinu soli koja se izvozila ili uvozila i visinu gradskog poreza na sol. U računu iz 1688. godine koristi se mjera za sol koja se izražava kao količina soli koja se može prenijeti na jednom konju. Tako je npr. 21. siječnja 1688. jedan čovjek sol donio na jednom konju i za to platio dva denara.²⁰ U drugom računu iz 1691. koristi se mjera tovar soli. Tako se npr. za 12. siječnja 1691. bilježi da je jedan čovjek odvezao 8 tovara soli i za to platio 16 denara.²¹ Usporedbom svih podataka iz obaju računa dolazimo do zaključka da se za tovar soli i količinu soli koja je utovarena na jednom konju plaćao isti porez, koji je iznosio dva denara.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Slavko Kapustić, „O borbi za tržište soli u Varaždinu 17. stoljeća,” *Zbornik radova FOI-ja* 5 (1981): 22.

¹⁹ Isto.

²⁰ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751.

²¹ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 960 XLVII-753.

Pretpostavimo li da se porez na sol nije mijenjao tijekom tih triju godina, ispada da ove dvije mjere zapravo označavaju istu količinu soli. Koristeći pomagala i sustav starih mjera može se izračunati koliko ta količina iznosi u kilogramima. Prema tome, izračunom saznajemo da je jedan tovar jednak tovaru koji se prevozi na jednom konju i on iznosi 95,4 kg soli.²²

Takva količina upućuje da se zapravo radi o trgovini „na veliko“ jer prevladavaju unosi od osam pa do čak 42 tovara soli koje dovozi ili odvozi jedna osoba. Tijekom 1691. godine imamo više unosa koji pokazuju da se iz Varaždina odvozilo odjednom po 42 tovara soli. Preračunamo li to u današnje mjere, ispada da se radi o količini od oko četiri tone soli po jednom odvozu. Takve velike količine zapravo dominiraju u unosima tijekom 1688. i 1691. pa se može zaključiti da se radi o trgovini „na veliko“ koja se odvijala na principu uvoza i izvoza. Zbog nedostatka podataka, ne saznajemo iz kojih mjesta sol dolazi u Varaždin niti u kojem smjeru se iz njega izvozi. Zanimljivo je samo spomenuti da se tijekom cijele 1688. godine bilježi samo uvoz soli u Varaždin, a da je u slučaju 1691. godine situacija suprotna i bilježi se samo izvoz soli. Teško da iz toga možemo nešto konkretnije zaključiti, osim da je došlo do akumulacije soli koja se 1691. godine razvozila dalje iz Varaždina. No, oba slučaja potvrđuju već poznatu činjenicu da je u gradu skladište soli i da zbog toga govorimo o velikim količinama koje cirkuliraju uvozom i izvozom.

Osvrnuo bih se još ukratko na podatke o cijenama i porezu na sol koji se plaćao gradu. Izračunom prema podacima iz obaju računa doznaje se da je porez bio konstantan i iznosio je dva denara po tovaru ili količini soli koja se prevozila na jednom konju. Preračuna li se to u kilograme, ispada da se plaćalo dva denara za 95,4 kg soli. Iz ranijih razdoblja imamo poznate podatke o cijeni soli u Varaždinu, no radi se o cijenama u maloprodaji. Iz računa mesarskog ceha iz 1633. godine saznaje se da je funta soli stajala 4 denara, ista cijena bilježi se i 1658. godine, a R. Horvat tvrdi da takav iznos ostaje isti i 1748. godine.²³ Prema tome, on smatra da je cijena soli u maloprodaji bila manje-više konstantna. Računamo li cijenu soli prema ovim podacima za maloprodaju, ispada da bi se za tovar soli (2 cente) trebala platiti puna cijena od 800 denara. Uzmemo li u obzir da se na tu punu cijenu plaćalo samo dva denara, ispada da porez na tu količinu iznosi samo 0,25%. Međutim, mislim da ipak treba razlikovati cijene u maloprodaji i veleprodaji i zbog toga ovaj izračun ne treba uzimati kao konačan podatak, već kao približni pokazatelj. Vjerojatnije je da su se porezi na veće količine drugačije određivali od ovih u maloprodaji. Međutim, cijene soli u veleprodaji ostaju za sada nepoznate i otvorene za daljnje istraživanje.

Trgovina stokom

Uvidom u *Gradske račune* za 1688. i 1691. godinu saznajemo koje su se sve vrste stoke pojavljivale na varaždinskom tržištu. Trguje se konjima, volovima, kravama, ovcama, kozama, teladi, ždrebad, kobilama i svinjama. Za

²² Nosivost jednog konja=1 tovar=2 centa, 1 centa= 100 libra, 1 libra= 477 g, tovar (2 cente)= 95,4 kg i na to treba plaćati 2 denara poreza.

²³ Rudolf Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj* (Zagreb: AGM, Hrvatska gospodarska komora, 1994), 131-132.

svaku vrstu stoke određen je iznos poreza koji se plaćao gradu kao vagarina. Na temelju tih iznosa možemo zaključiti koja je stoka najviše vrijedila, a temeljem komparativne analize oba *Gradska računa* donosimo tablicu u kojoj pokazujemo iznose poreza za pojedinu vrstu stoke.²⁴

Uvidom u podatke iz tablice možemo zaključiti da se vrijednost stoke pretežito ne mijenja u ovom razdoblju od tri godine. To potvrđuju podaci za konje, volove i krave. Iako za krave na nekoliko mjesta postoji različita vrijednost (2 ili 3 denara), vidljivo je da 1688. dominira vrijednost od 3 denara, a 1691. godine se cijena poreza ustalila na 2 denara i ne mijenja se. Zanimljivo je da cijena poreza za ovce i koze varira na godišnjoj razini. Međutim, razlika je minimalna, a račun svjedoči da se razlika na velikim količinama i ne primjećuje. Nadalje, podaci pokazuju da je određena vrsta stoke u opticaju samo 1688. godine, a u drugoj godini se ne spominje nijednom. Takav je slučaj s teladi, kozama, ždrebadi i kobilama. U slučaju teladi, ždrebadi i kobilama to nije toliko čudno jer se primjećuje da se ta vrsta stoke općenito rijetko pojavljuje na tržištu. Međutim, prilično je iznenađujuće da se koze ne pojavljuju 1691. godine iako su pretežito često navedene u računu za prethodnu godinu. Zbog nedostatnih podataka to pitanje zasada ostaje otvoreno.

Kada govorimo o vrijednosti stoke, prema ovome možemo zaključiti da konj ima najvišu cijenu; primjerice, vrijedi duplo više od vola koji je osobito značajan za različite poslove u agraru. Najmanju vrijednost imaju ovce i koze. Analizirajući ostale podatke koji se pojavljuju u kontekstu trgovine stokom, možemo vidjeti da se gotovo nikada ne bilježe imena ljudi koji njome trguju. Imena se navode u samo nekoliko izoliranih slučajeva što nam ne dopušta da zaključimo radi li se zaista o trgovcima stokom. Nadalje, iz podataka još možemo saznati da se svinje uvoze iz Ugarske. O tome svjedoči unos o velikoj količini od čak 100 svinja u jednom dovozu što svakako sugerira veletrgovinu. Tako se bilježi da: *Eod die 16. December 1691. pregnaliszu nekoj vugri prazczev 100 i za to su platili 2 rajnska forinta, odnosno 160 denara.*²⁵

Trgovina medom i voskom

Med se još od srednjeg vijeka smatrao važnom i potrebnom hranom pa je zato vrlo rano dospio na tržište. Osobito je bio značajan jer je u nedostatku šećera služio za zaslađivanje hrane. Na tržištu se pojavljuje tijekom cijelog 17. stoljeća kada je bio jedan od najvažnijih hrvatskih izvoznih proizvoda. Najviše se izvezio u Štajersku, odakle se onda otpremao prema Beču. Glavni put za izvoz meda iz Hrvatske vodio je preko Varaždina i Ptuja u Radgonu i Maribor.²⁶

U *Gradskim računima* podaci o trgovini medom prilično su česti. Tijekom 1688. godine zabilježeno je 26 unosa o odvozu i dovozu meda u Varaždin, isto toliko puta se spominje i 1691. godine. Usporedbom tih podataka može se vidjeti da se med pretežito odvozi iz Varaždina. To potvrđuju podaci o 21 slučaju izvoza 1688. godine i 24 slučaja izvoza 1691. godine. Prema ovim statističkim podacima

²⁴ Vidi Tablicu 1. u Prilozima.

²⁵ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 960 XLVII-753.

²⁶ Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije*, 120.

ispada da se i krajem stoljeća zadržao trend izvoza meda. Pitanje je samo izvozi li se on i dalje u istom smjeru prema Štajerskoj. Pregledom ovih izvora to ne možemo provjeriti jer ne postoje podaci o odredištu i smjeru izvoza meda.

Analizom *Gradskih računa* saznajemo da se količine meda često unose u različitim mjerama, pa čak i u istoj godini. Najčešće se koriste tunk meda, centa meda, lagav²⁷ i polovnjak²⁸ meda. Iz navedenih računa saznajemo koliko se poreza plaćalo po određenoj količini meda. U prilogu donosimo tablicu u koju smo uvrstili cijene poreza koje su se plaćale tijekom obiju godina.²⁹

Iz podataka u tablici možemo zaključiti da je visina poreza dosta varirala na razini dviju godina, ali i u jednogodišnjem razdoblju. Tako se npr. 1688. godine za polovnjak meda plaćalo jednom 11,6, a drugi put 7 denara. Isto tako, 1691. godine variraju iznosi poreza kod cente meda, za koju se plaćalo od 1,8 do 6,3 denara. Uspoređujemo li iznose za obje godine, vidimo da cijena varira i za tunk meda za koji se 1688. godine konstantno plaćalo 6 denara, dok 1691. godine za istu količinu nalazimo 5,4, 6 ili 8 denara. Ovakvo variranje poreza pokazuje da je moguća česta promjena cijena meda na tržištu. Isto tako, to može uputiti na zaključak da Gradsko poglavarstvo, vjerojatno potaknuto zahtjevima tržišta, mijenja odredbe o visini poreza na med. Kada već govorimo o cijenama meda, usporedbe radi, u Varaždinu se 1692. za polić³⁰ meda plaćalo 16 denara, što za vedro (56 litara) meda iznosi 5 ugarskih forinti i 40 denara.³¹ Preračunamo li to u lagav (24 vedra), ispada da se za lagav meda plaćala puna cijena od 12 960 denara. Za lagav se 1688. godine plaćao porez od 28 denara pa ispada da je, prema ovom izračunu, taj porez na lagav (1344 litre) meda iznosio 0,22% od pune cijene. Vidimo da, kao i u slučaju soli, taj porez ide daleko ispod 1%. Međutim, mislim da i ovdje treba pripaziti na razliku cijena u veleprodaji i maloprodaji pa prema tome ovaj izračun ne treba uzimati kao točan pokazatelj, već više kao aproksimaciju.

Na temelju podataka iz *Gradskih računa* može se zaključiti za što se sve mogao koristiti med i tko ga je kupovao na veliko. Zapisi za 1688. godinu spominju licitare koji kupuju velike količine meda koje su im potrebne za izradu medenjaka odnosno medovine. Tako se 25. travnja 1688. godine bilježi kako je udovica licitarka odvezla 12 polovnjaka meda i za to platila porez od 140 denara.³² Preračunamo li taj iznos u litre, ispada da je kupila 8064 litre meda, što je poprilično velika količina. Iste godine, u svibnju, spominje se Balthazar Liezitar koji je za istu količinu meda platio 84 denara.³³ Očigledna je razlika u porezu na istu količinu u razmaku od mjesec dana, no ne možemo utvrditi zašto

²⁷ Lagav – označava mjeru za tekućinu, iznosi 24 vedra (56,6 litara), odnosno 1344 litre; Zlatko Herkov, *Naše stare mjere i utezi: uvod u teoriju povijesne metrologije i njezina praktična primjena pri proučavanju naše gospodarske povijesti* (Zagreb: Školska knjiga, 1973).

²⁸ Polovnjak – pola lagva, odnosno 672 litre; Zlatko Herkov, *Naše stare mjere i utezi*.

²⁹ Vidi Tablicu 2. u Prilozima.

³⁰ Poliće – manja tekućina za mjeru, iznosi 1,4147 litara; Zlatko Herkov, *Naše stare mjere i utezi*.

³¹ Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije*, 123.

³² Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751.

³³ Isto.

je tome tako. Možemo samo zaključiti da je med bio vrlo značajna namirnica za litarare i zbog toga su ga nabavljali u velikim količinama. Veletrgovinu medom potvrđuje i podatak iz 1688. godine kada se bilježi da je *17 Februarj odpelialie Gozpon Kisraibar petdeszet j 4 Czente Meda* i da je za to platio 108 denara.³⁴ Kada to preračunamo u litre, ispada da je odvezao 2575,8 litara. Takva količina u jednom odvozu svakako sugerira da se radi o veletrgovini medom.

Na varaždinskom se tržištu pojavljuje i vosak kojega prema podacima *Gradskih računa* ima znatno manje nego meda. Tako se tijekom 1688. godine bilježi sedam, a 1691. godine osam unosa o prodaji voska. Većinom se radi o izvozu voska. To nije čudno ako uzmemo u obzir da je vosak, uz med, glavni proizvod pčelarstva koje je u promatranom razdoblju bilo znatno razvijeno u Hrvatskoj.³⁵ Međutim, on se manje izvozi (od npr. meda) jer je uvelike potreban za domaću proizvodnju svijeća. Analiziramo li dostupne podatke iz izvora podrobnije, možemo saznati koliko se plaćalo gradske naknade za određene količine voska i kamo se on izvezio. Tako saznajemo da se 1688. godine za centu voska plaćalo 20 denara poreza.³⁶ Taj se iznos tijekom 1691. godine ne mijenja, ali se može primijetiti da cijena često opada na 18 denara ako se radi o većim količinama voska. Tako je npr. *Joannes Matthias Jaých 5. Februarius 1691. za 80 centi voska platio 18 rajnskih forinti (1440 denara)*. Iz toga proizlazi da se na veliku količinu (3816 kg) iznos poreza smanjuje za dva denara. Takvih slučajeva ima još pa se može zaključiti da je vjerojatno bio cilj potaknuti što veći izvoz voska.

O lokacijama izvoza imamo jako malo podataka. Neki podaci upućuju na to da bi se određena količina voska mogla odvoziti u pravcu Graza. O tome svjedoče dva podatka iz 1688. godine. Tako se bilježi da: *Eodem die 27. Aprilis 1688. odpelialie ieden Zgracza pol czenta voizka (za) 10 den.*³⁷ Očito je da je osoba iz Graza, no ne može se sa sigurnošću tvrditi da je taj vosak u tom trenutku išao u smjeru Graza. Isto tako, bilježi se dva mjeseca kasnije: *„Eodem die 28. Juni 1688. odpelialie ieden kramar Zgracza 250 voizka (za) 50 den.”*³⁸ Ovdje susrećemo kramara³⁹ za kojega jedino znamo da je iz Graza pa opet ne možemo sa sigurnošću tvrditi da se u tom slučaju vosak nužno morao i izvoziti prema Grazu. Međutim, mislim da ne treba odbaciti mogućnost ovoga smjera izvoza prema Grazu jer se on uklapa u već poznate smjerove izvozne trgovine Varaždina.

³⁴ Isto.

³⁵ Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije*, 124.

³⁶ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751.

³⁷ Isto.

³⁸ Isto.

³⁹ Kramar – sitničar, mali trgovac, trgovčić, sitni trgovac koji putuje po sajmovima.

Trgovina vinom i prehrambenim proizvodima

Vino tijekom 17. stoljeća zadržava status jednog od najtraženijih proizvoda na tržištu. Poznato je da se trgovalo domaćim vinom koje se najčešće proizvodilo na vlastelinstvima diljem zemlje. Uz domaće, na tržištu se često pojavljuje i vino iz stranih zemalja pa tako najčešće susrećemo ugarsko (tokajac) i talijansko vino.⁴⁰ Na prostoru sjeverozapadne Hrvatske vino se najčešće dobavljalo iz domaće proizvodnje i uvozom iz Primorja ili stranih zemalja.

Gradski računi pokazuju da se krajem 17. stoljeća u Varaždinu kupovalo domaće i strano talijansko vino. Prema podacima za obje godine, možemo vidjeti da se jedino talijansko vino izdvaja od ostalih koja se bilježe bez specificiranja porijekla. Tako se za 1688. godinu bilježi da je *15 January dopelialie ieden Zkainzke Zemlie... 4 Lodricze Vina Latinzkog* i da je za to platio 16 denara.⁴¹ Podaci o talijanskom vinu zastupljeni su i u 1691. godini, što itekako potvrđuje njegov značaj na varaždinskom tržištu. Mjere se razlikuju pa se bilježi lodrica⁴², lagav i štertinjak⁴³ vina. S obzirom na mogućnosti koje nam pružaju podaci iz računa, možemo vidjeti koliko je iznosio porez na određenu mjeru vina i koliko je ono bilo zastupljeno na varaždinskom tržištu. U prilogu donosimo tablicu u kojoj su podaci o iznosima poreza na vino.⁴⁴

Iz navedenih podataka vidimo da nema konstantne visine poreza za talijansko vino. Tijekom 1688. godine ono se pojavljuje u dvama slučajevima i kod obaju se cijene razlikuju. Tijekom 1691. godine cijena se ustalila na 6 denara po lodrici, iako i tu bilježimo jedan slučaj u kojem lodrica iznosi čak 20 denara. Izgleda da se radi o nekom izoliranom slučaju koji je više anomalija nego pravilnost u odnosu cijena, ali ga ne treba smetnuti s uma. Kada govorimo o ostalom vinu, vidimo da je cijena po lagvu konstantna, dok za štertinjak vina ona varira. O zastupljenosti vina na varaždinskom tržištu ne možemo puno reći. Podaci svjedoče o samo četirima unosima o prodaji tijekom 1688. godine, dok 1691. godine broj unosa raste pa se bilježi 14 slučajeva prodaje. Ovi podaci daju samo površinski uvid iz kojeg se može zaključiti da je u odnosu na ostalu robu vino manje zastupljeno jer se vjerojatno prodaje na drukčiji način pa nije evidentirano u navedenim zapisnicima.

Kada govorimo o prehrambenim proizvodima referiramo se na nekoliko njih koje pronalazimo u *Gradskim računima*. Najviše susrećemo različite vrste ribe, svinjsko meso (slaninu), maslo, sir, naranče i limune. Na temelju serijskih unosa izračunali smo cijene poreza za određenu količinu pojedinog proizvoda, što donosimo u tablici.⁴⁵

⁴⁰ Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije*, 116.

⁴¹ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751.

⁴² Lodrica – banjica, drvena konusna posuda za vino, mast, meso, maslo i sl.

⁴³ Štertinjak – četvrtina lagvicha (lat. *dolium quartale*), mjera za tekućinu, u ovom slučaju vino.

⁴⁴ Vidi Tablicu 3. u Prilozima.

⁴⁵ Vidi Tablicu 4. u Prilozima.

Trgovina tkaninama, krznom i kožom

Razvoj graničarske trgovine u Varaždinu najbolje se može povezati s posebnom vrstom robe koja je bila potrebna svakom vojniku. Radi se o odjevnim predmetima koje su vojnici trebali nabavljati o svom trošku. Od različitih vrsta tkanine najviše su se u Krajinu dopremala različita platna i sukno. U razdoblju kada su štajerski staleži plaćali vojnike u suknu poznato je da se najviše sukna kupovalo iz talijanskih i njemačkih krajeva.⁴⁶ U dobavljanju sukna štajerski su se staleži oslonili na dva grada koja su bila dobro prometno povezana s Varaždinom. Njemačko sukno dobavljano je iz Graza koji je trgovačkim putem bio dobro povezan sa sjeverom, dok je talijansko dolazilo preko Ptuja koji je trgovačkim cestom preko Celja i Ljubljane bio povezan s Trstom.⁴⁷

Uvidom u *Gradske račune* možemo vidjeti da krajem 17. stoljeća i dalje prevladava potreba za velikim količinama platna i ostalih tkanina. Prije svega, izdvaja se zastupljenost platna na varaždinskom tržištu. Tako se ono 1688. godine bilježi u 50 slučajeva prodaje, dok se taj broj 1691. godine smanjuje na 22 unosa. U usporedbi s ostalom robom, koja se pojavljuje u računima, platno je jedno od zastupljenijih proizvoda. Njegova puna cijena ostaje nepoznata, no zna se da je trebalo plaćati 6 denara poreza za punklec (svežanj) platna. Takva cijena poreza bila je konstantna tijekom obiju godina.

Kada govorimo o smjerovima uvoza platna u Varaždin, ne možemo znati gotovo ništa osim toga da u jednom slučaju platno dolazi iz Kranjske. Tako se 1688. bilježi da: *16 Martÿ Eodem die doneszeli eden Zkranzke Zemlie dva punklec Platna* i da je za to platilo 12 denara poreza.⁴⁸ Osim ovog smjera iz Kranjske, izvori ne spominju druge podatke pa ne možemo zaključiti ništa konkretnije o pravcima kretanja platna. O trgovcima platnom možemo reći nešto više jer tijekom 1691. godine susrećemo više osoba koje bi se moglo povezati s ovom vrstom trgovine. Prema tome možemo izdvojiti Jurja Mersana, Jurja Jankovicha i Mihalia Marusza. Iako se njihova imena spominju u kontekstu platna, mislim da bi bilo previše smiono tvrditi da se radi o veletrgovcima platnom. To tvrdim, prije svega, zbog malih količina platna kojima oni raspolažu i činjenice da se kao prodavači platna pojavljuju samo u jednom slučaju. Prema tome, vjerojatnije je da se radi o trgovcima koji trguju različitom robom pa je platno jedan od raznovrsnih proizvoda koji su se našli u njihovoj ponudi.

Vuna predstavlja jednu od najvažnijih sirovina za proizvodnju odjevnih predmeta. Služila je i za izradu prostog sukna od kojeg su se pravile kabanice. Takvo grubo sukno nazivalo se darovac. U *Gradskim računima* darovac se 1691. godine bilježi samo dva puta. Iz toga samo saznajemo da se za balu (konce ili pech) takvog sukna plaćao porez od 8 ili 4 denara.⁴⁹ Mnogo se više spominje neobrađena vuna koja se navodi u više različitih varijanti. Pojavljuje se ugarska, klobučarska i prosta (obična) vuna. Cijene poreza na vunu bile su konstantne

⁴⁶ Kapustić, „Nekoliko riječi o organizaciji trgovine s graničarima,“ 397.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751.

⁴⁹ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 960 XLVII-753.

tijekom obiju godina. Tako se za centu klobučarske vune plaćalo 20 denara, isto kao i u slučaju proste vune. Za kola ugarske vune plaćalo se 80 denara. Računi potvrđuju da se najviše vune dobavljalo iz Ugarske. U kontekstu toga pojavljuju se dva pojedinca za koje bi mogli tvrditi da su trgovci vunom – Andras Laknar i Jacob Fister, koji su u više navrata tijekom 1691. godine dovezli ugarsku ili klobučarsku vunu u Varaždin.⁵⁰

Trgovina krznom različitih životinja bila je zastupljena i na varaždinskom prostoru. Krzno je bilo najviše upotrebljavano za proizvodnju različite odjeće: kabanica, prsluka, kapa i sl. Međutim, ono je također predstavljalo određeni status i prestiž, osobito u slučaju plemića i bogatih građana. Prema *Gradskim računima* možemo vidjeti da se na varaždinskom tržištu pojavljuje krzno različitih vrsta. Tijekom obiju godina susrećemo bijelo, crno i drugo (obično) krzno. Iznosi poreza na krzno se nisu puno mijenjali. Za bijelo i crno plaćalo se jedan denar 1688. godine, dok se za crno 1691. godine plaćalo dva denara. Obično krzno je imalo istu vrijednost u objema godinama i ona je iznosila 2 denara. Ostali podaci o krznu pokazuju da su postojali ljudi za koje bi se moglo reći da se bave preprodajom krzna. Tako 1688. godine susrećemo podatak da je *24 Novembris doneszelle Andras Franchich 200 kerzen* i za to je platio porez od 2 rajnske forinte i 40 denara.⁵¹ Godine 1691. bilježi se da je: *Eod die 26. October Gergo Jurinovich donezelle kerszen 8* i za to je platio 16 denara.⁵² Uz to, poznato je da se određeni dio krzna nabavlja iz zagrebačke krznare. Tako već spomenutog 26. listopada 1691. godine pronalazimo podatak da je *Eod die iz zagrebecskih kersznarov od(peliel) 15 kerszen* i za to se platilo 15 denara.⁵³ Navedeni podaci upućuju na zaključak da je postojao određen broj trgovaca koji su se bavili ovom vrstom trgovine. Spomen zagrebačke krznare sugerira na postojanje domaće opskrbe krznom pa se ne može govoriti samo o uvozu krzna iz stranih zemalja.

Životinjska koža predstavlja značajnu sirovinu za proizvodnju obuće, odjeće, torbi, remenja i sl. U slučaju varaždinske trgovine koža različitih životinja pojavljuje se u konstantom optičaju tijekom 1688. i 1691. godine. Računi svjedoče o različitim vrstama volovske, kozje, ovčje, teleće i lisičje kože. U prilogu donosimo tablicu u kojoj su navedeni iznosi poreza za pojedinu vrstu kože.⁵⁴ Kao specifičnu vrstu kože pronalazimo kordovanu. To je fino obrađena kozja koža koja se najviše pojavljuje na tržištu. Tijekom 1688. godine bilježi se čak 49 puta, dok je 1691. godine taj broj manji i iznosi 29 unosa o prodaji. Kada to usporedimo s ostalom vrstom robe, ispostavlja se da je kordovana jedna od najtraženije i najprodavanije robe na varaždinskom tržištu. Zanimljivo je da tijekom 1691. godine za svaki unos o prodaji kordovane imamo podatke o imenima ljudi koji su njome trgovali. Prema tome, izdvajaju se Gradisher,

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751.

⁵² Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 960 XLVII-753.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Vidi Tablicu 5. u Prilozima.

Hofner, Mersan, Vukanec i Obram.⁵⁵ Oni se spominju i u kontekstu prodaje drugih proizvoda pa bi se moglo zaključiti da se bave veletrgovinom različitim proizvodima. O izvozu kože imamo sporadične podatke koji bi mogli sugerirati da postoji određeni višak kože koji izlazi na strano tržište. Tako se za volovsku kožu tijekom čitave 1688. godine bilježe samo podaci o izvozu.⁵⁶ U tom kontekstu pojavljuje se podatak da je *Eodem die 30. Decembar odpeliale Jakop Strausz vu Ptui 30 kos volovzkeh* i za to je platio porez od 27 denara.⁵⁷ Detaljniji podaci o lokacijama izvoza rijetko su zabilježeni pa ne možemo sa sigurnošću tvrditi ništa o točnim pravcima izvoza kože.

Zaključak

Gradski računi u velikoj mjeri pokazuju da Varaždin i krajem 17. stoljeća zadržava značajnu ulogu u regionalnoj trgovini. Podaci o lokacijama odredišta različite vrste robe svjedoče o funkcioniranju poznatih trgovačkih pravaca. Poznata odredišta spominju se najviše u slučaju trgovine kordovanom, različitim drugim kožama, vunom, voskom i vinom. Prema tome, potvrđuje se funkcioniranje trgovačkih putova na relaciji Varaždin-Ptuj-Maribor-Leibnitz-Graz-Beč i Varaždin-Nedelišće-Nagykanizsa-Budim. To ukazuje na važnu ulogu Varaždina u razvijenoj trgovačkoj mreži koja se odvija na širem prostoru Austrijskih Nasljednih Zemalja, Vojnoj krajini, i na istok prema Osmanskom Carstvu. U slučaju povezanosti s Vojnom krajinom najznačajnija je relacija Varaždin-Koprivnica.

Kada promatramo rezultate kvantitativne analize, možemo zaključiti da je statistički na varaždinskom tržištu najviše u opticaju sljedeća roba: platno, sol, kordovana, volovi, vuna i med. Usporedimo li to s poznatim zaključcima o trgovini u ranijem razdoblju 17. stoljeća, ispada da se teze o profitabilnoj trgovini platnom, kožom, solju, vunom, medom i stokom održavaju i krajem stoljeća. Gledamo li vrijednost pojedine robe, prema visini poreza koji se na nju morao plaćati, možemo zaključiti da u skupinu najvrjednije robe spadaju med, vosak, kordovana, vuna i različita krzna.

Na kraju možemo izdvojiti pojedine trgovce koji se mogu povezati s određenom vrstom trgovine.⁵⁸ Zanimljivo je da tijekom 1691. godine imamo znatno veći broj poznatih imena ljudi koje bismo mogli označiti kao trgovce, nego što je to slučaj za 1688. godinu. Za 1688. godinu možemo izdvojiti samo dva pojedinca za koja možemo tvrditi da su trgovci; to su Juraj Marich i Jakop Strausz. U slučaju 1691. godine možemo govoriti o deset trgovaca. Kada govorimo o njihovoj kategorizaciji možemo zaključiti da se ističe grupa trgovaca koja se bavi prodajom kordovane. Toj grupi pripadaju Obram, Mersan, Gradischar, Vukanec i Hofner. U ostalim slučajevima možemo govoriti o trgovcima različitim robom ili pojedinačnim slučajevima u određenoj grani trgovine. Takvi trgovci najviše participiraju u trgovini vunom, kožom, platnom i medom.

⁵⁵ Detaljnije o trgovcima vidi u Tablici 7. u Prilozima.

⁵⁶ Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Vidi Tablicu 7. u Prilozima.

Uvidom u brojčane podatke koje nam pružaju *Gradski računi* dobivamo fragmentarne pokazatelje o stanju varaždinske trgovine krajem 17. stoljeća. Smatram da ovi izvori u komparaciji sa sličnim kvantitativnim izvorima mogu dati potpuniju sliku o stanju trgovine na varaždinskom i širem području. Potrebno je komparirati podatke o cijenama, količini robe, odredištima i mjerama kako bi se statistički dobili bolje argumentirani zaključci. Prema tome, ova analiza istovremeno daje određene rezultate o stanju varaždinske trgovine, ali i otvara neka nova pitanja za daljnja istraživanja.

Prilozi

Tablica 1. Popis cijena poreza za različitu stoku.⁵⁹

vrsta stoke	1688. porez	1691. porez
konj	8 denara	8 denara
vol	4 denara	4 denara
krava	2 ili 3 denara	2 denara
tele	2 denara	nema
koza	0,82-1,7 denara	nema
ovca	0,9-0,98 denara	0,87-0,92 denara
svinja/odojak	2 denara	0,53-1,6 denara
ždrijebe	4 denara	nema
kobila	4 denara	nema

Tablica 2. Cijene poreza za med prema različitim mjerama.⁶⁰

roba	1688. porez	1691. porez
med	tunk= 6 denara centa (47,7 kg)= 2 denara lagav= 28 denara polovnjak= 11,6 i 7 denara	tunk= 5,4, 6 i 8 denara centa= 1,82, 2 i 6,3 denara

Tablica 3. Iznosi poreza na vino.⁶¹

vrsta vina	1688. porez	1691. porez
talijansko vino	lodrica= 4 ili 8 denara	lodrica= 6 denara (20, 1 slučaj)
vino	lagav= 6 denara štertinjak= 4,3 denara	lagav= 6 denara štertinjak= oko 5,5 denara

Tablica 4. Popis cijena poreza za različite prehrambene proizvode.⁶²

vrsta robe	1688. porez	1691. porez
slanina/svinjsko meso	centa= 4 denara	centa= 4 ili 6 denara
naranče	lodrica= 12 denara (1x)	lodrica= 6 denara (1x)

⁵⁹ Izrađeno prema: Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751 i 960 XLVII-753.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

maslo	lonac= 2 denara centa= 10 denara putica= 3 denara	centa= 10 denara putica (drvena posuda)= 4 denara
riba	mali laguich flaseneh (usoljene ili sušene) ribe= 12 denara suhe ribe= 16 denara	centa svježe ribe= 6 denara centa slane ribe= 6 denara karike flaseneh (usoljene ili sušene) ribe= 40 denara
sir	lodrica sira= 20 denara centa hrvatskog sira= 6 denara centa sira= 6 denara	centa= 10 denara (1x)
limun	lodrica lamoni= 6 denara lodrica citrone= 12 denara (iz Ljubljane)	nema

Tablica 5. Iznosi poreza za različite tkanine, krzna i kožu.⁶³

vrsta robe	1688. porez	1691. porez
platno	punklec (svežanj)= 6 denara (50x) 1 slučaj iz Kranjske	punklec= 6 denara (22x) crni cvilik ⁶⁴ = 6 denara
darovac (grubo sukno)	nema	konec= 4 denara pech= 8 denara
krzno	bijelo= 1 denar crno= 1 denar drugo= 2 denara	crno= 2 denara drugo= 2 denara
kordovana	pušel (svežanj)= 9 denara (49x)	pušel= 9 denara (29x)
vuna	centa klobučarske= 20 denara voz druge vune= 80 denara kola iz Ugarske= 80 denara	centa klobučarske= 20 denara centa druge vune= 20 denara kola iz Ugarske= 80 denara
koža	volovska= 1 denar ovčja= oko pola denara	volovska= na veliku količinu ispod 1 denar

⁶³ Isto.⁶⁴ Cvilik – gusto grubo platno.

Tablica 6. Cijene poreza za ostalu robu.⁶⁵

vrsta robe	1688. porez	1691. porez
partek (različita roba)	kola= 20 denara kola kramarskog parteka= 20 denara punklec= 6 denara košara= 6 denara	kola= 20 denara kola kramarskog parteka= 20 denara punklec= 6 denara košara= 6 denara
ulje	lodrica= 6 denara lodrica svakakvoga= 6 denara	lodrica= 6 denara lodrica svakakvoga= 6 denara
stakleni proizvodi/ stekel	košara= 6 denara	košara= 6 denara
đuga ⁶⁶	jezero= 20 denara (74x)	jezero= 20 denara (19x)

Tablica 7. Popis trgovaca prema vrsti robe.⁶⁷

trgovci	1688. godina	1691. godina
Jurai Marich	koze, maslo, svinjsko meso	kotlovina ⁶⁸ , volovska koža
Jakop Strausz	volovska koža	nema
Andras Laknar	nema	ugarska i klobučarska vuna, med
Matthia Jaklesich	nema	kordovana
Matthias Testalis	nema	sir, med
Matthias Orham	nema	klobučarska vuna, med
Juri Obram	nema	kordovana
Juri Mersan	nema	kordovana, platno
Thomas Gradischar	nema	kordovana, platno
Sigismundus Mazniak	nema	volovska koža
Juri Vukanecz	nema	kordovana
Jacob Hofner	nema	kordovana

⁶⁵ Izrađeno prema: Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751 i 960 XLVII-753.

⁶⁶ Duga – vrsta drvenih zakrivljenih dasaka od kojih se izrađivala lagvena burad.

⁶⁷ Izrađeno prema: Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv, 958 XLVII-751 i 960 XLVII-753.

⁶⁸ Kotlovina – bakar.

Bibliografija

Izvori

„Račun gradskih primitaka i izdataka za 1688. godinu.” *Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv*, 958 XLVII-751.

„Račun gradskih primitaka i izdataka za 1691. godinu.” *Državni arhiv Varaždin, Poglavarstvo grada Varaždina, Radikalni arhiv*, 960 XLVII-753.

Literatura

Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*. Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za hrvatsku povijest; Liber, 1980.

Budak, Neven. „Pogranična gradska naselja sjeverne Hrvatske u 17. stoljeću.” *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 25/ 1 (1992): 27-38.

Curk, Jože. *Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem. Urbanogradbeni oris do začetka 20. stoletja*. Maribor: Založba Obzorja Maribor, 1991.

Herkov, Zlatko. *Naše stare mjere i utezi: uvod u teoriju povijesne metrologije i njezina praktična primjena pri proučavanju naše gospodarske povijesti*. Zagreb: Školska knjiga, 1973.

Horvat, Rudolf. *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*. Zagreb: AGM; Hrvatska gospodarska komora, 1994.

Kapustić, Slavko. „Nekoliko riječi o organizaciji trgovine s graničarima u Varaždinu 17. stoljeća.” *Zbornik radova FOI-ja* 2/3 (1979): 395-404.

_____. „O borbi za tržište soli u Varaždinu 17. stoljeća.” *Zbornik radova FOI-ja* 5 (1981): 21-26.

Petrić, Hrvoje. „Gospodarstvo na pograničnom području u 17. stoljeću – primjer Koprivnice.” *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 16-17 (2006): 227-258.

_____. *Pogranična društva i okoliš, Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Zagreb: Meridijani Samobor, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012.

Varaždin's Trade at the End of the 17th Century According to *Gradski računi*

Abstract:

The paper deals with Varaždin's trade at the end of the 17th century. The research is based on the analysis of two documents from the State Archives in Varaždin: the accounts of the town's income and expenditures for 1688 and 1691. Using the quantitative method, the author seeks to re-examine the viability of the thesis of the importance of Varaždin's trade in the regional context at the end of the 17th century. Several types of commerce are emphasized and these are selected with regard to the goods circulating at the town fairs and market. Data on the quantity, directions of import and export of goods and their value according to the amount of tax, are provided. Merchants are portrayed and categorized according to the type of trade in which they participate.

Keywords:

Varaždin, 17th century, town registers, merchants